

بررسی مروری عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل در افراد مبتلا به

مالتیپل اسکلروزیس

ندا علیزاده^۱، شهریار پروانه^{۲*}، ستاره قهاری^۲، الهام امینی^۱

مقاله مروری

چکیده

مقدمه: بیش از دو و نیم میلیون نفر در سراسر دنیا و حدود شصت هزار نفر در ایران مبتلا به مالتیپل اسکلروزیس (MS) هستند. MS عمدتاً در سنین اشتغال (دهه‌ی دوم و سوم زندگی) بروز می‌نماید. علی‌رغم این که اشتغال از حوزه‌های اصلی فعالیت برای بزرگسالان است، سرعت از دست دادن شغل در مبتلایان به MS بسیار بالا است. پس از تشخیص بیماری، حدود دو سوم افراد دچار MS شغل خود را از دست می‌دهند. جمع‌بندی جامعی از نتایج مطالعات پیشین برای طراحی مداخلات توسط متخصصین، مورد نیاز است.

مواد و روش‌ها: این مطالعه یک پژوهش مروری برای یافتن مقالات کیفی و کمی در خصوص عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل در افراد مبتلا به مالتیپل اسکلروزیس است، جستجو در پایگاه‌های Science direct, Medline, Google scholar, Web of science, Web of knowledge, Medlib, Magiran, SIDS, Ebsco صورت گرفت و در نهایت ۲۳ مقاله چاپ‌شده طی سال‌های ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۳ به زبان‌های فارسی یا انگلیسی یافت شد.

یافته‌ها: عوامل مؤثر بر اشتغال در MS در ۴ دسته‌ی عوامل دموگرافیک، عوامل مربوط به بیماری، عوامل مربوط به فرد و عوامل محیطی دسته‌بندی گردید.

نتیجه‌گیری: عوامل مختلفی سبب از دست دادن شغل در افراد MS می‌شوند. خستگی، ناتوانی شناختی و مشکلات جسمانی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل برشمرده شده‌اند. به دلیل تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی و مکانی گاهی اوقات نتایج متفاوتی در مطالعات حاصل شده است، بنابراین به مطالعات بیشتر، جهت شناسایی عوامل از دست دادن شغل در شرایط فرهنگی-اجتماعی و مکانی مختلف برای اخذ مداخلات درمانی و توانبخشی حرفه‌ای مناسب، نیاز می‌باشد.

کلید واژه‌ها: مالتیپل اسکلروزیس، ترک کردن شغل، بیکاری، عوامل از دست دادن شغل، مشکلات مربوط به بیماری، مشکلات فردی، مشکلات محیط کار، مشکلات اجتماعی- فرهنگی

ارجاع: علیزاده ندا، پروانه شهریار، قهاری ستاره، امینی الهام. بررسی مروری عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل در افراد مبتلا به

مالتیپل اسکلروزیس. پژوهش در علوم توانبخشی ۱۳۹۳؛ ۱۰(۷): ۹۰۶-۹۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۱/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۵/۴

* استادیار، گروه کاردرمانی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران و گروه کاردرمانی، دانشگاه بریتیش کلمبیا، ونکوور، کانادا. (نویسنده مسؤل).
Email: sh_parvaneh@yahoo.com

۱. کارشناس ارشد کاردرمانی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

۲. استادیار، گروه کاردرمانی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران و استادیار، گروه توانبخشی، دانشگاه کوئینز، کینگستون، کانادا.

مقدمه

مالتیپل اسکلروزیس (Multiple sclerosis) یک بیماری مزمن نورولوژیکی سیستم ایمنی، پیش‌رونده، التهابی و ناتوان‌کننده است که از طریق تخریب غلاف‌های سیستم عصبی مرکزی ایجاد می‌شود (۱-۲). شیوع MS در جهان ۵۴ تا ۲۲۳ در هر ۱۰۰۰۰۰ می‌باشد و حدود دو و نیم میلیون نفر در سراسر دنیا از بیماری MS رنج می‌برند در ایران آماری رسمی از تعداد افراد مبتلا در همه‌ی استان‌ها وجود ندارد ولی بر اساس مطالعه‌ی مروری شیوع MS در ایران ۵/۳ تا ۷۴/۲۸ در هر ۱۰۰۰۰۰ نفر است (۵). MS شایع‌ترین علت ناتوانی‌های فیزیکی، روانی و شناختی در سنین اشتغال است (۶) و تغییرات عمده‌ای در نقش فرد در خانواده (همسر، پدر و مادر)، نقش‌های اجتماعی و نقش شغلی فرد ایجاد می‌کند، در این میان نقش شغلی به دلیل درآمد اقتصادی حاصل از آن و سهمی که در مولد بودن فرد دارد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (۷). تشخیص بیماری MS غالباً در دهه‌ی دوم و سوم زندگی اتفاق می‌افتد که تقریباً همزمان با دوره‌ای از زندگی است که فرد شاغل است و یا در جستجو برای یافتن شغل می‌باشد. حدود ۷۰ تا ۸۰ درصد بیماران MS، قادر به حفظ شغل خود نمی‌باشند و غالباً بعد از تشخیص و بروز علائم، به تدریج پیش زمینه‌های لازم برای حفظ شغل را از دست می‌دهند (۸، ۹). مطالعاتی که در آمریکا (۱۰)، کانادا (۱۱) و انگلیس (۱۲) انجام شده است، حاکی از فشار اقتصادی بر فرد، خانواده و جامعه به دنبال بیماری MS می‌باشد. افراد مبتلا به MS به دلیل از دست دادن شغل، فرصت ارتقا و حفظ عزت نفس را از دست می‌دهند، ارتباط اجتماعی‌شان مختل می‌شود و هویت فردی‌شان خدشه دار می‌گردد (۲، ۱۳).

از آن‌جا که درصد بالایی از افراد مبتلا به MS در موضوع اشتغال با مسأله مهم از دست دادن شغل خود مواجه هستند و این عامل اثرات نامناسبی بر کیفیت زندگی و سطح رضایت از زندگی آن‌ها می‌گذارد، در سال‌های اخیر توجه ویژه‌ای به مشکلات شغلی و محدودیت‌های عملکردی این افراد شده است و غالباً به بررسی عوامل مرتبط با نوع بیماری و

محدودیت‌های متعاقب آن در اشتغال افراد MS پرداخته‌اند اما در مطالعات توجه کمتری به بررسی جامع تأثیر عوامل مختلف از جمله موانع محیط کار، موانع شخصیتی و موانع اجتماعی بر اشتغال افراد مبتلا به MS شده است. یک مطالعه مروری در ۲۰۱۱، به بررسی منابع موجود در رابطه با مشکلات مربوط به بیماری و مشکلات محیط کار در افراد مبتلا به MS پرداخته و نقش عوامل اجتماعی و ویژگی‌های شخصیتی- رفتاری را در نظر نگرفت و هدف آن بررسی مشکلات شغلی مربوط به علائم بیماری و ویژگی‌های محیط کار بود. در این تحقیق خستگی، ناتوانی حرکتی و اختلالات شناختی به عنوان مهم‌ترین علل بیکاری در افراد مبتلا به MS شناخته شدند (۳). یک مطالعه‌ی مروری دیگر فقط به بررسی اثر مشکلات شناختی و فیزیکی بر وضعیت اشتغال در افراد MS پرداخته است و در این مقاله، در شغل‌هایی که نیازمند قدرت بدنی، جابجایی‌های مکرر و مهارت‌های دستی هستند، احتمال از دست دادن شغل بیشتر بود، در مردان برنامه‌ی شغلی غیر منقطع و در زنان نیاز به قدرت فیزیکی عامل از دست دادن شغل بودند و خستگی به عنوان مهم‌ترین عامل از دست دادن شغل شناخته شد (۱۹)؛ لذا در تحقیق مروری حاضر، با هدف بررسی جامع از همه عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل در زمینه مشکلات مربوط به بیماری، مشکلات مربوط به فرد (ویژگی‌های دموگرافیکی و ویژگی‌های شخصیتی رفتاری) و مشکلات محیطی شامل محیط کار و جامعه به جهت جمع‌آوری اطلاعات لازم برای متخصصین سلامت و توانبخشی حرفه‌ای برای افزایش مشارکت شغلی افراد مبتلا به MS، پرداخته شده است.

مواد و روش‌ها

در این مطالعه‌ی مروری، مقالات چاپ شده و مرتبط با عوامل مؤثر بر اشتغال در افراد مبتلا به MS با روش‌های کیفی و کمی در پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی و انگلیسی زبان Web of Science, Google Scholar, Web of science knowledge, SIDS, EBSCO, Science direct, Pubmed

هزینه‌های ناشی از بیماری MS یا کیفیت زندگی وابسته به سلامت در مبتلایان به MS پرداخته بودند و تنها ۲۳ مقاله مطابق با معیارهای ورود به مطالعه بودند. این مقالات شامل یک مقاله‌ی مروری سیستماتیک، سه مقاله‌ی مروری، یک مقاله‌ی کیفی، چهارده مطالعه به روش مقطعی، سه مطالعه به روش طولی و یک مقاله‌ی کارآزمایی بالینی هستند.

یافته‌ها

در این مطالعه بیست و یک مقاله در رابطه با عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل افراد مبتلا به MS، مورد بررسی و مطالعه قرار گرفتند. خلاصه‌ی مقالات بررسی شده در جدول ۱ ضمیمه شده است.

به‌طور کلی عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل در افراد مبتلا به MS در چهار زمینه‌ی زیر قرار دارند:

۱. مطالعات مربوط به عوامل دموگرافیکی
  ۲. مطالعات مربوط به عوامل وابسته به بیماری MS
  ۳. مطالعات مربوط به عوامل شخصیتی - رفتاری
  ۴. مطالعات مربوط به عوامل مرتبط با مشکلات محیطی - اجتماعی
- نتایج حاصل از مطالعات پیشین در رابطه با عوامل از دست دادن شغل در جدول ۲ نشان داده شده است.

Magiran و مرور منابع لیست شده در آن‌ها مورد جستجو قرار گرفتند. کلید واژه‌های مورد استفاده برای جستجو به زبان فارسی و انگلیسی عبارت بودند از: مالتیپل اسکلروزیس (Multiple sclerosis)، بیکاری (Unemployment) و از دست دادن شغل (Job loss و Employment loss).

شاخص‌های بررسی مقالات و معیارهای ورود شامل مرتبط بودن مقالات به‌دست آمده با مسأله مورد تحقیق، به‌عبارتی دیگر مرتبط با اشتغال افراد مبتلا به MS و عوامل از دست دادن شغل در این افراد در غالب مطالعات مروری، کیفی و کمی بود که به زبان فارسی یا انگلیسی چاپ شده باشند، همچنین جهت محدود کردن مرور منابع باید:

۱. گروه هدف در مقاله افراد مبتلا به MS باشند.
۲. سن افراد مورد مطالعه، سن اشتغال یعنی ۲۰ تا ۶۵ سال باشد (۱۴).
۳. در سی سال اخیر (بین ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۳) چاپ شده باشد.

با توجه به نوع مقاله که مقاله‌ی مروری توصیفی می‌باشد در نتیجه کیفیت مقالات استفاده شده، مورد سنجش قرار نگرفته است. پس از جست و جوی پیشرفته و هدف‌مند در منابع در دسترس، شصت و نه مقاله یافت شد که پس از بررسی عنوانین، ۲۳ مقاله فاقد معیارهای ورود به مطالعه بودند و کنار گذاشته شدند. چکیده‌ی ۴۶ مقاله‌ی باقی‌مانده مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت، اکثر مقالات به بررسی

جدول ۱. نتایج مطالعات پیشین در عوامل از دست دادن شغل در افراد MS

نویسنده/سال	نوع مطالعه	هدف مطالعه	نتیجه
/Schiavolin (۳)2013	مروری، ۲۶ مقاله	بررسی مشکلات اشتغال در بیماران MS	خستگی، ناتوانی حرکتی و اختلالات شناختی را مهم‌ترین عوامل ایجادکننده‌ی بیکاری در افراد مبتلا به MS می‌دانند و افراد بیکار را غالباً افراد مسن‌تر، با سطح تحصیلات پایین‌تر و اعتبار کاری ضعیف‌تر یافتند.
Ruet/ (۳۰)2013	طولی، ۶۵ نفر	بررسی طولی ارتباط مشکلات شناختی، کیفیت سلامت زندگی با وضعیت شغلی بیماران MS	پروژه مشکلات شناختی در مراحل ابتدایی‌تر بیماری برای افزایش بیکاری افراد مبتلا به MS خطرناک است.
Sweetland/ (۲۰)2012	مروری سیستماتیک، ۸۹ مقاله	بررسی مروری وضعیت توان‌بخشی حرفه‌ای و نیازهای آن در بیماران MS	عوامل مربوط به بیماری مثل علائم بیماری، دوره و سیر بیماری و عوامل محیطی شامل مشکلات محیط کار (دسترسی به محل کار، دسترسی به سرویس بهداشتی، توانایی جابجایی در محیط) و الزامات شغلی و جنس زن مانع داشتن شغل می‌باشند.
/Julian (۲)2008	مقطعی، ۸۸۶۷ نفر	شناسایی عوامل مربوط به بیمار و بیماری در از دست دادن شغل در افراد MS	علائم مربوط به بیماری شامل دوره‌ی پیش‌رونده‌ی بیماری، سطوح بالاتر ناتوانی، علائم طولانی مدت، مشکلات حرکتی، کارکرد دستی مختل و خستگی، علاوه بر مشکلات شناختی عامل ناتوانی در یافتن شغل و بیکاری افراد مبتلا به MS می‌باشند.

/Roessler (2001)22	مقطعی، ۱۳۹ نفر	شناسایی سهم توان بخشی در شناخت عوامل دموگرافیک، روانی و علائم مربوط به بیماری در از دست دادن شغل	تحصیلات دانشگاهی کمتر، علائم بیماری مقاوم تر و طولانی تر، محدودیت های شناختی بیشتر و علائم فیزیولوژیکی شدیدتر را برای به دست آوردن شغل کمتر یافتند.
/Philips (2006)24	طولی، ۱۷۶ نفر	شناسایی عوامل پیش بینی کننده ی ادامه ی اشتغال بیماران MS	رفتارهای ارتقاء سلامت از جمله ورزش، ارتباط با دوستان و فراهم کردن وعده های غذایی بر سلامت فرد مؤثر است و در طولانی مدت بر حفظ شغل اثر مثبت دارد.
Pompeii/ (2005)19	مروری، ۱۸ مقاله	بررسی مقالاتی که عوامل فیزیکی و شناختی مؤثر در توانایی های شغلی را مورد پژوهش قرار داده اند.	افراد مبتلا به MS از نوع عود و بهبودی با اینکه شرایط قابل پیش بینی ندارند، زمان بیشتری قادر به حفظ شغل خود می باشند و همین طور احتمال از دست دادن شغل در افراد با شغل هایی با نیاز به قدرت بدنی، جایجایی های مکرر و مهارت های دستی، بالاتر است و به طور کلی در مردان برنامه ی شغلی غیر منعطف و در زنان نیاز به قدرت فیزیکی مهم ترین عامل از دست دادن شغل است.
Zheloukhova/ (2011)17	مروری	-	اضطراب، خستگی، درد و مشکلات تحمل گرما، تحرک کم، مهارت های دستی ضعیف، دیزآرتری، وجود تکرر ادرار و ترس از بی اختیاری و ناتوانی بینایی احتمال حفظ شغل را کاهش می دهند.
Honarmand/ (2011)6	مقطعی، ۱۰۶ نفر	بررسی اثر ویژگی های دموگرافیک، نوروسایکولوژیکی و شخصیتی بر میزان بیکاری در بیماران MS.	ارتباط قوی میان ویژگی های شخصیتی و افسردگی با اشتغال وجود دارد.
Moore/ (2013)26	مقطعی، ۵۶۶ نفر	بررسی اثر متغیرهای دموگرافیک، عوامل بیماری با تغییرات شغلی بیماران MS	مهم ترین پیش بینی کننده های حفظ شغل شامل سطح پایین تر ناتوانی، سطح بالاتر تحصیلات و دوره ی کوتاه تر بیماری می باشند، فاکتورهای پیش بینی کننده ی تغییرات ساعات کاری یا نقش های کاری شامل دوره ی طولانی تر بیماری و سطح خستگی است. ارتباط میان جنسیت و سطح اشتغال هنوز مشخص نشده است و ممکن است در شرایط متفاوت اجتماعی، فرهنگی، قانون گذاری و ویژگی های منطقه ای متفاوت افراد نمونه و حتی روش تحقیق، نتایج مختلفی مشاهده شود.
Krause/ (2013)21	مقطعی، ۱۲۴ نفر	بررسی اثر عوامل مربوط و غیر مربوط با بیماری بر وضعیت اشتغال و پیش بینی آن در بیماران MS	سن، ناتوانی های نورولوژیکی به خصوص ناتوانی در حرکت و خستگی پیش بینی کننده های اصلی اشتغال می باشند.
Smith/ (2005)25	مقطعی، ۵۰ نفر	شناسایی تفاوت های مشکلات شغلی در سه گروه افراد شاغل تمام وقت، پاره وقت و بیکار در بیماران MS	افراد بیکار اگرچه میزان خستگی بالاتری را نسبت به افراد شاغل تمام وقت گزارش کردند اما آن را علت اصلی ترک شغل نمی دانستند و سطح ناتوانی فیزیکی را عامل مؤثرتری در ترک شغل معرفی کردند و در مقایسه با افراد شاغل پاره وقت، سطح تحصیلات و سابقه ی شغلی پایین تری داشتند. به طور کلی عواملی مانند سن، سطح ناتوانی فیزیکی، سطح تحصیلات، جنس، ناتوانی شناختی، دوره ی بیماری بر اشتغال بیماران MS مؤثرند و سه مورد آخر تأثیر کمتری نسبت به سایرین دارند.
Bishop/ (2013)16	مقطعی، ۴۰۲۱ نفر	بررسی میزان تأثیر دسترسی های خانگی در پیش بینی وضعیت اشتغال تعداد زیادی از افراد MS در آمریکا	اهمیت ارزیابی مهارت های امور خانه در فرآیند توان بخشی حرفه ای مورد تأکید است و محدودیت و ناتوانی در هر کدام از جنبه های امور خانگی، جستجو، یافتن و حفظ شغل را تحت تأثیر قرار می دهند.
McFadden/ (2012)31	کیفی، ۳۰ نفر	تبیین بی ثباتی شغلی در افراد MS و طراحی ابزار سنجش بی ثباتی شغلی	چهار گروه عمده ی جنبه های جسمانی و شناختی بیماری، ویژگی های محیطی و سازمانی شغل، جنبه های اجتماعی محیط کار و جنبه های روانی کار بر شغل مؤثرند.
Flensner/ (2013)18	مقطعی، ۳۲۳ نفر	بررسی میزان کیفیت سلامت زندگی و ظرفیت های شغلی در بیماران MS	به دست آمدن یک ابزار ۲۲ موردی که از آن در کلینیک ها می توان جهت جلوگیری در از دست دادن شغل افراد استفاده کرد.
Krokavcova/ (2010)33	مقطعی، ۱۸۴ نفر	بررسی ارتباط سلامتی و اشتغال در بیماران MS	ظرفیت های کاری افراد MS به خستگی، حساسیت گرمایی، مشکلات شناختی و سطح تحصیلات بستگی دارد.
			میزان سلامت فرد در میان سایر عوامل مؤثر، مهم ترین عامل تسهیل کننده برای داشتن شغل در بیماران MS است و وضعیت استخدام علاوه بر ارتباط با سلامتی بهتر، با میزان ارتباطات حمایتی همکاران فرد شاغل مبتلا به MS هم ارتباط دارد.

رفتارهای فرد، نگرش‌ها و میزان نیازها

کاهش رفتارهای ارتقا سلامت (ورزش، ارتباط با دوستان، تهیه‌ی وعده‌های غذایی مناسب) (۲۴)، مخفی نگه داشتن بیماری (۲۶)، وابستگی (نیاز به کمک برای حرکت) (۱۹)، میزان و تعداد وسایل کمکی بیمار (۲۰)، رفتارهای خود مدیریتی کم (۲۰)، ترس از بی ثباتی اقتصادی و انزوای اجتماعی (۲۶)، عدم شناخت بیمار از حقوق خود و حمایت‌های موجود (۲۰)، عدم رضایت فرد از شغل (۲۰) و توانایی پایین درک بیمار از وضعیت خود (۲۰، ۲۸)

مشکلات محیطی - اجتماعی

مسئولیت‌های زیاد خانگی فرد (۱۵)، ناتوانی در انجام امور مربوط به منزل (توانایی رفت و آمد به بیرون از منزل و حضور در جامعه با وسایل حمل و نقل عمومی یا خصوصی، توانایی استفاده‌ی ایمن از همه‌ی فضاهای منزل با یا بدون وسایل کمکی، توانایی انجام فعالیت‌های روزمره‌ی زندگی)

عوامل مربوط به منزل و خانواده

(۱۶)، نقش فرد به عنوان والد (۱۵)، داشتن مشغله‌های زیاد (۱۵) و کمبود حمایت‌های خانواده (۲۶)

مشکلات با کارفرما و همکاران: عدم حمایت کارفرما و همکاران (۲۶، ۲۰)، عدم اعتماد کارفرما (۱۹)، نگرش دلسوزانه و پدران‌های کارفرما و همکاران به فرد مبتلا به MS (۲۶)، تبعیض توسط کارفرما و همکاران (۲۶) و همکاری کم کارفرما (۱۹)

عوامل مربوط به شغل و محیط کاری

ویژگی‌های محیط کار: ویژگی‌های نامناسب سازمانی محیط کار از جمله وجود موانع فیزیکی (۲۰)، اتاق‌های گرم یا سرد محل کار (۲۰، ۲۶)، وجود فضاهای باز کاری که باعث مختل شدن تمرکز فرد می‌شوند (۲۰)، افزایش عوامل ایجاد کننده‌ی حواس پرتی (۲۶)، دسترسی محدود به سرویس‌های بهداشتی (۲۰، ۲۶)، تطابقت کم محیط کاری (۲۰)، دسترسی محدود به فضاهای کاری (۲۶)، چپش نامناسب محیط کار (۲۶)، مشکلات رسیدن به محل کار (۲۶)، تطابقت محیطی پایین (۱۹) و فشار کاری زیاد (۱۹، ۲۶)

نوع شغل: عدم انطباق شغل با توانایی بیمار (۱۹، ۳۳)، برنامه‌ی غیر منعطف شغلی (۳)، نیاز به توانایی‌های جسمی مانند مهارت‌های دستی (۱۹)، قدرت بدنی (۱۹)، نیاز به انجام حرکات مکرر (۱۹) و فعالیت بدنی بالا (۲۰)، شغل‌های چند وظیفه‌ای (۲۰، ۲۶)، تمام وقت (۲۰)، با ساعات کاری زیاد (۲۰) یا با وضعیت غیر قابل پیش بینی (۲۶) و نداشتن زمان کافی برای انجام وظایف (۲۶)، عدم امکان مرخصی در زمان‌های مورد نیاز (۲۶)، توقعات زیاد کاری (۲۶)، عدم حضور افراد با تجربه و ارشد در محل کار (۲۶)

عوامل مربوط به جامعه

تابوی اجتماعی بودن بیماری (۱۹) و ضعف سیاست‌های شغلی، بیمه‌های سلامت و منافع بازنشستگی و قوانین ضد تبعیض برای بیماران (۲۶)، الی بودن تعهدات اجتماعی خارج از محل کار فرد مبتلا به MS (۲۶)، مشکلات اقتصادی (۲۶، ۲۵) و حمایت‌های مالی کم (۳)، عدم حمایت دوستان و افراد جامعه (۲۰)، کمبود حمایت‌های عاطفی در جامعه (۲۸، ۳۳، ۱۵) و توصیه‌ی غلط پزشکان به ترک شغل جهت مدیریت علائم بیماری و خستگی (۲۰)

بحث

نتایج مطالعاتی که در کشورهای مختلف مانند آمریکا، کانادا، انگلیس، ایتالیا، استرالیا، آلمان یا سوئد انجام شده است، نتایج گاهاً مغایری داشته است، و میزان دقیقی برای تأثیر هر یک از عوامل به دست آمده تعیین نشده است.

این مطالعه در جهت یافتن دانش موجود در رابطه با عوامل از دست دادن شغل در افراد مبتلا به MS انجام گرفت. به طور کلی عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل افراد مبتلا به MS را می‌توان در دسته‌بندی‌های عوامل مربوط به فرد (عوامل دموگرافیک، ویژگی‌های فردی)، عوامل مربوط به بیماری و عوامل محیطی (منزل، کار و جامعه) قرار داد.

از میان مقالات موجود، ۷ مقاله به طور مستقیم و مقالات دیگر هم در کنار سایر عوامل به ویژه مشکلات مرتبط با بیماری، به بررسی اثر عوامل دموگرافیک بر از دست دادن شغل در افراد مبتلا به MS پرداخته‌اند و توجه کمتری به

عوامل محیطی شده است در حالی که این متغیرهای فردی و مرتبط با بیماری، درصد پایینی از وضعیت شغلی را تعیین می‌کنند و نقش مشکلات محیط کار و جامعه پررنگ‌تر به نظر می‌رسد (۱۵) و درصد بالایی از مشکلات شغلی را معلول مشکلات محیطی می‌دانند به گونه‌ای که Larroca بیان کرده است که فقط ۱۴ درصد مشکلات شغلی مربوط به عوامل دموگرافیک و ویژگی‌های بیماری می‌باشد (۱۵). همچنین Biahip تأثیر متغیرهای دموگرافیک وابسته به بیماری و محدودیت‌های کارکردی را ۳۹ درصد معرفی کرده است و عامل مهم از دست دادن شغل را مربوط به عوامل محیطی دانسته و بررسی نقش عوامل محیطی و اجتماعی را ضروری دانسته است (۱۶).

عواملی نظیر ناتوانی‌های نورولوژیکی، خستگی، مشکلات حرکتی و مشکلات شناختی مکرراً در تحقیقات مختلف به عنوان موانع اشتغال در افراد مبتلا به MS بیان شده‌اند. به

نظر می‌رسد نقش مشکلات حرکتی درازدست دادن شغل در مردان بیش از زنان است (۲۸)، زیرا توانایی مدیریت مشکلات حرکتی در مردان نسبت به زنان کمتر است و همچنین شغل‌های مردان غالباً به مهارت‌های حرکتی بیش‌تری نیاز دارند (۹).

اگرچه مشکلات جسمی مانند ناتوانی فیزیکی و خستگی نقش مهمی در از دست دادن شغل و کاهش فعالیت فرد به‌خصوص در افرادی که در سطح بالاتری از ناتوانی قرار دارند ایفا می‌نمایند، ولی به‌تنهایی تعیین‌کننده‌ی وضعیت اشتغال فرد نمی‌باشند و به‌نظر می‌رسد در رابطه با علت اصلی ترک شغل در مطالعات مختلف، اختلاف نظرهایی وجود دارد. برای نمونه Krause در ۲۰۱۳ عواملی مثل ناتوانی‌های نورولوژیکی به‌خصوص ناتوانی در حرکت، سن بالای افراد و خستگی را عوامل پیش‌بینی‌کننده‌ی اشتغال و ناتوانی‌های نورولوژیکی را اولین عامل اصلی ترک شغل به‌دست آورد (۲۱)، درحالی‌که Honarmand و همکاران در ۲۰۱۱ عامل اصلی از دست دادن شغل را بیشتر مربوط به مشکلات شناختی افراد مبتلا به MS دانستند (۵)، Moore و همکارانش نیز در ۲۰۱۳ عواملی از جمله سطح بالاتر ناتوانی، سطح پایین‌تر تحصیلات و دوره‌ی طولانی‌تر بیماری را مهم‌ترین عامل در ترک یا از دست دادن شغل یافتند و خستگی را عامل اصلی تغییرات نقش شغلی یا ساعات کاری به‌دست آوردند (۲۷)، Fraser در سال ۲۰۰۲ بیان کرد ۳۰ درصد افراد مبتلا به MS مشکلات فیزیولوژیکی ناشی از بیماری به‌خصوص خستگی را عامل اصلی ترک شغل خود می‌دانند (۷) و در استرالیا نیز Simmons و همکارانش در ۲۰۱۰ اعلام کردند مدیریت نادرست علائم بیماری در محیط کار عامل اصلی کاهش اشتغال در بیماران MS است (۲۹).

نتایج مطالعات در رابطه با نقش عوامل دموگرافیکی درازدست دادن شغل، افراد بیکار را غالباً افرادی با سن بالاتر، سطح تحصیلات پایین‌تر و سابقه‌های شغلی کمتر یافت ولی در برخی مطالعات هم اختلاف نظرهایی وجود دارد، به‌طور مثال عامل جنس موضوع بحث‌برانگیزی می‌باشد چرا که

برخی محققان نظیر Larocca میزان اشتغال را در جنس زن پایین‌تر نشان داده‌اند، Simmons برعکس این را به‌دست آورده و Bishop ارتباطی میان جنس و شغل نیافت. زنان توانایی بالاتری در مدیریت خستگی و علائم مرتبط با بیماری و مشکلات شناختی نسبت به مردان نشان می‌دهند، در عین حال زنان (به‌خصوص زنان متأهل یا باردار) در محیط کاری خود نسبت به مردان با مشکلات بیشتری مواجهند و مسؤولیت‌های بیشتری در منزل دارند و امور خانه‌داری معمولاً با آن‌هاست (۱۹)، برای مثال زنان با مسؤولیت‌های خانوادگی زیاد معمولاً شغل خود را ترک می‌کنند زیرا فعالیت‌هایی مثل درست کردن غذا، خرید کردن، مراقبت از بچه‌ها و پیگیری تکالیف درسی فرزندان بیشتر بر عهده‌ی زنان است و بقیه‌ی جنبه‌های فعالیت‌های روزمره‌ی زندگی مثل بهداشت شخصی، لباس پوشیدن و تعمیرات منزل در جنس زن و مرد برابر است ولی معمولاً بعد از بیماری یک زن قادر نیست هم به کارهای خانه برسد و هم شغل داشته باشد (۲۸). به همین جهت برخی از مطالعات از دست دادن شغل را در زنان بالاتر از مردان می‌دانند، علاوه بر این برخی مطالعات مانند Larocca در سال‌های گذشته انجام شده است، در زمانی که زنان کمتر در بازار کار حضور می‌یافتند و همچنین ممکن است عواملی غیر از مشکلات بیماری مانند بارداری به‌عنوان علت از دست دادن شغل در زنان منظور شده باشد. مطالعات نشان می‌دهند که اگرچه مسؤولیت مربوط به کارهای خانه و فعالیت‌های روزمره‌ی منزل در زنان بیش از مردان باعث از دست دادن شغل می‌شود ولی در کل مردان شانس کمتری برای اشتغال دارند (۲۸، ۲۹). در رابطه با وضعیت تأهل و اشتغال هم اختلاف نظرهایی وجود دارد. برای نمونه مطالعه‌ی Pompeii (۲۰۰۵) و Bishop (۲۰۱۳) (۱۶، ۱۹) متأهل بودن را مؤثر و تسهیل‌کننده‌ی حفظ شغل می‌دانند در حالی که مطالعه‌ی دیگری آن را بی‌تأثیر بر از دست دادن شغل می‌داند (۱۵). در یک مطالعه نیز، وضعیت تأهل فقط در اشتغال زنان مؤثر شناخته شد و متأهل بودن را یکی از عوامل ترک شغل در زنان معرفی کرد (۲۸). این اختلاف نظر

نتیجه‌گیری

شیوع بیماری MS سیری صعودی در جهان در پیش‌گرفته است و سالیانه افراد زیادی به این بیماری مبتلا می‌گردند و دست‌خوش عوارض این بیماری می‌شوند. اشتغال یکی از مهم‌ترین جنبه‌های زندگی فرد است که در این بیماران با مشکلاتی روبرو می‌شود که مسأله‌ای نگران‌کننده است و همه‌ی جوامع باید در راستای افزایش توانمندی این افراد و افزایش مشارکت شغلی آن‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و اقدامات درمانی لازم را به‌عمل آورند.

با توجه به مرور مطالعات در نهایت می‌توانیم به این نتیجه برسیم که عوامل متعددی در از دست دادن شغل در افراد مبتلا به MS مؤثر است و توجه به جنبه‌های محیط کاری و اجتماعی برای حفظ شغل نیز از بالایی برخوردار است. بر اساس نتایج تحقیق حاضر به‌علت تفاوت عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل در افراد MS در مناطق مختلف، برای انجام مطالعات کمی در این زمینه بهتر است در ابتدا یک تحقیق کیفی برای تبیین این عوامل با توجه به شرایط مختلف هر منطقه و هم‌چنین تعیین میزان اولویت این عوامل انجام شود. تا بر اساس میزان اهمیت هر عامل، متخصصین سلامت و توانبخشی حرفه‌ای قادر به اجرای مداخله‌ی زود هنگام باشند و این امر می‌تواند منجر به جبران تغییرات توانایی افراد و ایجاد تطابقات لازم و ارابه‌ی راهکارهای مناسب جهت حفظ شغل گردد.

محدودیت‌ها

از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به نبودن مطالعات پیرامون عوامل مؤثر بر اشتغال در افراد مبتلا به MS در ایران و نیز عدم دسترسی به متن کامل برخی مقالات خارجی اشاره نمود. با خرید مقالات مورد نیاز و جستجوی وسیع‌تر سعی در برطرف نمودن محدودیت دوم شد.

می‌تواند به‌دنبال تفاوت‌های فرهنگی و میزان حمایتی که افراد متأهل از همسر خود می‌گیرند، ایجاد شود. در موردی که همسر فرد نقش حمایتی داشته باشد شانس اشتغال در این افراد بالاتر می‌رود ولی در افرادی که مورد پذیرش همسر خود قرار نمی‌گیرند و مسؤولیت‌های خانگی زیادی دارند از دست دادن شغل بالاتر است و این امر غالباً در زنان مبتلا به MS مشاهده می‌شود زیرا به تبعیت از تفاوت نقش‌های جنسیتی، مسؤولیت‌های بالاتری دارند. در مورد سن و سطح تحصیلات توافق نظر بیشتری در مقالات وجود دارد و غالباً سن بالاتر و سطح تحصیلات بالاتر از عوامل حفظ شغل محسوب می‌شوند. به‌نظر می‌رسد با توجه به مشارکت شرکت‌کنندگان در مراحل مختلف بیماری، شرایط زندگی مختلف و امکانات محیطی متفاوت، شرایط اشتغال برای افراد مبتلا به MS در هر فرد، جامعه و فرهنگی می‌تواند متفاوت باشد و بسته به افراد شرکت‌کننده، محل و زمان انجام تحقیق و عوامل مختلف نتایج گوناگونی به‌دست آمده است (۲۷).

در میان مطالعات موجود کمتر بر اهمیت و تأثیر مشکلات محیطی از جمله محیط اجتماع و محیط کار، پژوهش صورت گرفته است در حالی که در برخی از مطالعات و از نظر افراد مبتلا به MS، بخش مهمی از مشکلات شغلی افراد در رابطه با این عوامل باشد و توجه به این دسته از عوامل می‌تواند منجر به تسهیل حفظ شغل در افراد MS گردد (۴، ۱۸، ۲۶). بنا بر اطلاعات به‌دست آمده، عوامل از دست دادن شغل در هر فرد و محیطی می‌تواند متفاوت باشد. در نظر گرفتن هر فرد به‌عنوان یک موجود زیستی - روانی - اجتماعی می‌تواند در جهت تبیین این موضوع راهنما باشد؛ لذا بهتر است در تحقیقات آتی هم از منظر فرد و هم از جنبه‌های محیطی فرد (محیط جامعه و محیط کار) به مشکلات شغلی توجه شود. به‌نظر می‌رسد، به‌دست آوردن اطلاعات مربوط از افراد مبتلا به MS، خانواده‌ها و کارفرمایان و موانع اجتماعی می‌تواند اطلاعات بسیار مهمی را از نوع تطابقات محیطی لازم فراهم کند (۱۹).

پیشنهادها

اجرای تحقیق‌های کیفی و کمی مناسب در زمینه تبیین عوامل مؤثر بر از دست دادن شغل، جهت ایجاد مداخلات مناسب برای کاهش خطر از دست دادن شغل در افراد مبتلا به MS، با توجه به تفاوت‌های فرهنگی - اجتماعی موجود در ایران می‌تواند راه‌گشا باشد.

تشکر و قدردانی

از زحمات و تلاش‌های بی‌دریغ آقای حاتم علیزاده و خانم زرین امیدیان در ایجاد انگیزه برای نگارش این مطالعه تشکر و قدردانی می‌شود. این مطالعه برگرفته از قسمت بررسی متون پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول این مطالعه می‌باشد.

References

1. Yorkston KM, Johnson K, Klasner ER, Amtmann D, Kuehn CM, Dudgeon B, et al. Getting the work done: a qualitative study of individuals with multiple sclerosis. *Disabil Rehabil* 2003; 25(8): 369-79.
2. Julian LJ, Vella L, Vollmer T, Hadjimichael O, Mohr DC. Employment in multiple sclerosis. Exiting and re-entering the work force. *J Neurol* 2008; 255(9): 1354-60.
3. Schiavolin S, Leonardi M, Giovannetti AM, Antozzi C, Brambilla L, Confalonieri P, et al. Factors related to difficulties with employment in patients with multiple sclerosis: a review of 2002-2011 literature. *Int J Rehabil Res* 2013; 36(2): 105-11.
4. Multiple Sclerosis Association of America. About MS [Online]. 2014 [Cited: 25 May 2014]; Introduction. Available from URL: <http://www.mysaa.org/about-ms/overview/#Introduction>.
5. Etemadifar M, Sajjadi S, Nasr Z, Firoozeei TS, Abtahi SH, Akbari M, et al. Epidemiology of multiple sclerosis in Iran: a systematic review. *Eur Neurol* 2013; 70(5-6): 356-63.
6. Honarmand K, Akbar N, Kou N, Feinstein A. Predicting employment status in multiple sclerosis patients: the utility of the MS functional composite. *J Neurol* 2011; 258(2): 244-9.
7. Fraser RT, Johnson EK, Clemmons DC, Getter A, Johnson KL, Gibbons L. Vocational rehabilitation in multiple sclerosis (MS): a profile of clients seeking services. *Work* 2003; 21(1): 69-76.
8. Bauer HJ, Firnhaber W, Winkler W. Prognostic Criteria in Multiple Sclerosis. *Ann NY Acad Sci* 1965; 122: 542-51.
9. Scheinberg L, Holland N, LaRocca N, Laitin P, Bennett T, Hall H. Multiple sclerosis: earning a living. *N Y State J Med* 1980; 80(9): 1395-400.
10. Whetten-Goldstein K, Sloan FA, Goldstein LB, Kulas ED. A comprehensive assessment of the cost of multiple sclerosis in the United States. *Mult Scler* 1998; 4(5): 419-25.
11. Asche CV, Ho E, Chan B, Coyte PC. Economic consequences of multiple sclerosis for Canadians. *Acta Neurol Scand* 1997; 95(5): 268-74.
12. Kobelt G, Berg J, Lindgren P, Fredrikson S, Jönsson B. Costs and quality of life of patients with multiple sclerosis in Europe. *J Neurol Neurosurg Psychiatry* 2006; 77(8): 918-26.
13. Jolly D. A critical evaluation of the contradictions for disabled workers arising from the emergence of the flexible labour market in Britain. *Disabil Society* 2000; 15(5): 795-810.
14. Flensner G, Landtblom AM, Söderhamn O, Ek AC. Work capacity and health-related quality of life among individuals with multiple sclerosis reduced by fatigue: a cross-sectional study. *BMC public Health*. 2013; 13(1): 224.
15. Larocca N, Kalb R, Kendall P, Scheinberg L. The role of disease and demographic factors in the employment of patients with multiple sclerosis. *Arch Neurol* 1982; 39(4): 256.
16. Bishop M, Roessler R, Rumrill P, Sheppard-Jones K, Frain M, Waletich B, et al. The relationship between housing accessibility variables and employment status among adults with multiple sclerosis. *J Rehabil* 2013; 79(4): 4-14.
17. Zheltoukhova K. Providing support for employees with MS. *Occup Health* 2011; 63(9): 24-25.
18. Flensner G, Landtblom AM, Söderhamn O, Ek AC. Work capacity and health-related quality of life among individuals with multiple sclerosis reduced by fatigue: a cross-sectional study. *BMC Public Health* 2013; 13(1): 224.
19. Pompeii LA, Moon SD, McCrory DC. Measures of Physical and Cognitive Function and Work Status Among Individuals with Multiple Sclerosis: A Review of the Literature. *J Occup Rehabil* 2005; 15(1): 69-84.
20. Sweetland J, Howse E, Playford ED. A systematic review of research undertaken in vocational rehabilitation for people with multiple sclerosis. *Disabil Rehabil* 2012; 34(24): 2031-8.

21. Krause I, Kern S, Horntrich A, Ziemssen T. Employment status in multiple sclerosis: impact of disease-specific and non-disease-specific factors. *Mult Scler* 2013; 19(13): 1792-9.
22. Rosseler RT, Fitzgerald SM, Rumrill PD, Koch LC. Determinants of employment status among people with multiple sclerosis. *Rehabil Couns Bull* 2001; 45(1): 31-9.
23. Roessler R, Rumrill P, Fitzgerald S. Predictors of Employment Status for People with Multiple Sclerosis. *Rehabil Couns Bull* 2004;47(2): 96-103.
24. Philips LJ, Stuifbergen AK. Predicting continued employment in person with multiple sclerosis. *J Rehabil* 2006; 72(1): 35-43.
25. Smith MM, Arnett PA. Factors related to employment status changes in individuals with multiple sclerosis. *Mult Scler* 2005; 11(5): 602-9.
26. Uccelli MM, Specchia C, Battaglia MA, Miller DM. Factors that influence the employment status of people with multiple sclerosis. *J Neurol* 2009; 256(12): 1989-96.
27. Moore P, Harding KE, Clarkson H, Pickersgill TP, Wardle M, Robertson NP. Demographic and clinical factors associated with changes in employment in multiple sclerosis. *Mult Scler* 2013; 19(12): 1647-54.
28. Kornblith A, la Rocca N, Baum H. Employment in individuals with multiple sclerosis. *J Rehab Res* 1989; 9(2): 155-65.
29. Simmons RD, Tribe KL, McDonald EA. Living with multiple sclerosis: longitudinal changes in employment and the importance of symptom management. *J Neurol* 2010; 257(6): 926-36.
30. Ruet A, Deloire M, Hamel D, Ouallet JC, Petry K, Brochet B. Cognitive impairment, health-related quality of life and vocational status at early stages of multiple sclerosis: a 7-year longitudinal study. *J Neurol* 2013; 260(3): 776-84.
31. McFadden E, Horton MC, Ford HL, Gilworth G, McFadden M, Tennant A. Screening for the risk of job loss in multiple sclerosis (MS): development of an MS-specific Work Instability Scale (MS-WIS). *Mult Scler* 2012; 18(6): 862-70.
32. Strober L, Christodoulou C, Benedict R, Westervelt H, Melville P, et al. Unemployment in multiple sclerosis: The contribution of personality and disease. *Mult Scler* 2012; 18(5): 647-53.
33. Krokavcova M, Nagyova I, Vandijk J, Rosenberger J, Gselova M, Middel B, et al. Self rated health and employment status in patients with multiple sclerosis. *Disabil Rehabil* 2010; 32(21): 1742-8.

Review the factors Influencing Employment loss in People with Multiple Sclerosis

Neda Alizadeh¹, Shahriar Parvaneh^{*}, Setareh Ghahari², Elham Amini¹

Review Article

Abstract

More than 2.5 million people around the world and about 60,000 Iranians suffer from multiple sclerosis (MS). MS usually starts during productivity years of life (2nd and 3rd decades). Although employment is one of the main areas of activity for adults and, people with MS lose their jobs very quickly. After diagnosis, about two third of people with MS lose their jobs. Several studies have been completed on factors influencing employment of people with MS but they haven't considered all aspects related-factors and have a general conclusion on their results is necessary for designing clinical interventions.

Web of knowledge, Web of science, Google scholar, Medline, Science direct, EBSCO, SIDS, Magiran, and Medlib were searched to find both qualitative and quantitative articles (published between 1984 and 2013) in English and Farsi related to factors influencing employment of people with MS. Finally 23 articles met inclusion criteria.

The factors were categorized in 4 groups: demographic, disease related, personal and environmental factors. Fatigue, cognitive and physical disabilities were known as the most important factors for employment loss. In addition to disability level, disease-related factors and demographic characteristics; the role of environmental, social and cultural factors is significant in MS employment. Hence further studies are required to identify MS employment loss in different socio-cultural conditions in order to choose expeditious interventions and vocational rehabilitation programs

Key Words: Multiple sclerosis, Employment loss, Job loss, Unemployment, Employment loss factors, Disease related factors, Individual-based factors, Workplace factors, Socio-cultural factors

Citation: Alizadeh N, Parvaneh Sh, Ghahari S, Amini E. **Review the factors Influencing Employment loss in People with Multiple Sclerosis.** J Res Rehabil Sci 2015; 10(7): 906-916

Received date: 26/7/2014

Accept date: 3/2/2015

* Assistant Professor, Department of Occupational Therapy, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran & Department of Occupational Science and Occupational Therapy, University of British Columbia, Vancouver, Canada. (Corresponding Author) Email: h_parvaneh@yahoo.com

1. MSc, Department of Occupational Therapy, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Occupational Therapy, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran & Assistant Professor, Department of Occupational Science and Occupational Therapy, School of Rehabilitation Therapy, Queen's University, Kingston, Canada.